

PAPER DETAILS

TITLE: Avni Divani'nda dert kavrami: Fatih'in derdi ne?

AUTHORS: Niyazi ADIGÜZEL, Mahmut KÜÇÜKAY

PAGES: 261-276

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/786425>

Avni Divanı'nda dert kavramı: Fatih'in derdi ne?

Niyazi ADIGÜZEL¹

Mahmut KÜÇÜKAY²

APA: Adıgüzel, N.; Küçükay, M. (2019). *Avni Divanı'nda dert kavramı: Fatih'in derdi ne?*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö5), 261-276. DOI: 10.29000/rumelide.606150.

Cevr-i dilber ta'n-ı düşmen süz-ı fûrkat za'f-ı dil

Dürlü dürlü derd için yaratmış Allahum beni

Öz

Çağ açıp çağ kapayan Sultan Fâtih; üstün başarılı devlet adamlığının yanı sıra, çok yönlü kişiliğinin bir tezahürü olarak Klasik edebiyatımızın mazmun ve mefhumlarıyla, nazım şekli ve şiir tekniğine hâkim güçlü bir şâir olma özelliğine de sahiptir. “Avnî” mahlasıyla şiirler yazan Sultan, aynı zamanda Osmanlı padişahları arasında ilk divan sahibi hükümdardır. Onun şiirlerinde aşk, âşık-maşuk, rakib, tasavvuf, anasır-ı erbaa, sanat, musiki, özlem, hasret, dert, keder vb. divan edebiyatının belli başlı bütün kavramlarını bulmak mümkündür. Dert kelimesi sözlükte üzüntü, hastalık, ağrı, sorun ve kaygı anlamlarına gelmektedir. Şiir dünyamızda ise gam, gussa, teessür, melâl, ızdırap, ye's, mihnet, keder, tasa, kaygı, üzüntü, inkisar, hüzn, elem, sıkıntı, cefâ, belâ vb. birçok yakın anlamlı sözcükle birlikte kullanılmıştır. Avnî divanında, dert kavramı incelendiğinde aynı anlamda kullanılan gam, gussa, melâl, ızdırap, ye's, efgân, mihnet, belâ, kahr ve sitem gibi yakın anlamlı kelimelerin bulunduğu yüz elliye yakın beyit bulunmaktadır. Bu beyitlerin yanı sıra dert veya herhangi bir şekilde dert kelimesinin yakın anlamlılarının olmadığı fakat yine de derdi yüklenmiş beyitler de mevcuttur. Allah beni türlü türlü dertler için yaratmıştır diyen ve genç yaşta İstanbul'un fethiyle dertlenen Fatih, İtalya fethini gerçekleştirmeyi planladığı sırada vefat etmiştir. Dolayısıyla onun derdi gaza derdi veya başka bir ifadeyle “Kızıl Elma” derdi mi idi? Bir kul olarak Allahü Teâla'ya hakkıyla kulluk edememe ya da gönlünü sevgiliye kaptırmış bir âşığın çaresizce derdini yüklenmiş de olabilir miydi? Bu bildiride Fatih'in şiirlerinden hareketle derdinin ne olduğu sorusuna cevap aranmaktadır.

Anahtar kelimeler: Avnî, dert, aşk, gâye, rakip.

The term of 'trouble' in Diwan of Avnî: What troubled Fatih?

Abstract

Sultan Fatih, besides being a successful statesmanship, as a reflection of his multifaceted personality, is also a talented poet of classical literature with his comprehensive knowledge of poetry and verse techniques through his poetic themes and concepts. He is the first Ottoman ruler who wrote poems with the pseudonym 'Avnî'. In his poems, it is possible to find fundamental themes of divan literature such as love, lover (mashuk), rakib, Islamic Sufism-mysticism, anasir-ı erbaa, art, music, missing, longing, trouble, sorrow and so on. The word trouble (kaygı) means grief, illness, pain, problem and anxiety in dictionary. However, in poetry, it used with multiple meanings such as worrying, anxiety,

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Kırklareli, Türkiye), niyaziadiguzel@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9747-7734 [Makale kayıt tarihi: 15.06.2019-kabul tarihi:18.08.2019; DOI: 10.29000/rumelide.606150]

2 YL Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD (Kırklareli, Türkiye), mahmut.kucukay.aa@outlook.com.

emotion, tedious, agony, suffering, grief, sadness, denial, passion, distress, rigor, doom, and so on. As the term ‘trouble’ is studied in Avni divan, we find about hundred and fifty verses, couplets including similar meaning such as anxiety, tedious, sorrow, agony, moaning, suffering, distress, and rebel. In addition to these couplets, there are also couplets that do not employ the term ‘trouble’ or its synonyms but have its messages and meanings. Fatih, who says that Allah created him for such troubles, was troubled with the conquest of İstanbul and died planning his conquest of Italy. Therefore, was it the matter of holy war or in other words, ‘Red Apple’ that troubled him? Could he have been troubled with the duty of being a good subject to Allah or with falling in love with a beloved one? In this paper, referring to his poems, the answer to the question ‘what troubled Fatih?’ is to be answered.

Keywords: Avnî, trouble, love, purpose, opponent.

Giriş

Fatih Sultan Mehmet (ö.1481), siyasî dehası ve üstün askerî başarısının yanı sıra güçlü de bir şairdir. Klasik Türk edebiyatında “Avnî” mahlasıyla tanınmakta ve divanı olan ilk sultan şair olma konumundadır. Büyük sultan, daha henüz 12 yaşlarında, Osmanlı devletinin içerisinde bulunduğu zorlu bir dönemde tahta çıkmıştır. Osmanlı Devleti, kuruluş devrinde ve sonrasında batıdan gelen haçlılara göğüs germiş bunun yanı sıra Bizanslılarla ve de Anadolu’daki diğer beyliklerle siyasi mücadeleler içerisinde bulunmuştur. Bu doğrultuda devletin kuruluş devrinde zor koşullara rağmen Anadolu birliğinin sağlanması, ana gaye olarak saptanmıştır. Yıldırım Beyazıt dönemi (1389-1402) ile birlikte sağlanan Anadolu birliği, yine Yıldırım Beyazıt döneminde Ankara savaşının (1402) kaybedilmesi neticesinde bozulmuş, bunun sonucu olarak fetret devri (1402-1413) adıyla bilinen devir başlamıştır. Çelebi Mehmet’in kardeşleriyle olan taht mücadelesini kazanmasıyla fetret devri sona ermiş bozulan Anadolu birliği tekrar tesis edilmiş ve devlete yeni topraklar kazandırılmıştır. Çelebi Mehmet’ten sonra tahta çıkan 2. Murad (ö. 1451), Haçlıların Anadolu coğrafyası üzerindeki planlarını bozarak nispeten rahat bir ortam oluşturmuş ve tahtını hayatta olmasına rağmen oğlu şehzade Mehmet’e devretmiştir. Erken yaşta kendisini zorlu bir coğrafyanın hükümdarı olarak bulan Şehzade Mehmet, fazla tecrübeye sahip olmaması nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve bu neticede meydana çıkan sıkıntıların giderilmesi için babası 2.Muratı tekrardan göreve çağırmıştır. Osmanlı tahtını bir süreliğine babası 2.Murat’a devretmiştir. Sultan 2. Murat’ın vefatı üzerine tekrar tahta geçen Fatih, İstanbul’un fethi gibi önemli bir olayı gerçekleştirmiştir (Uzunçarşılı, 2006: 149-152).

Çağ açıp çağ kapayan büyük bir şahsiyet olan Fatih, bütün bu gayretlerinin yanında; iyi bir aile babası, tasavvuf yolunda yol almak isteyen bir gönül eri, kanunnameler hazırlayan hukukçu ve iyi bir sanatkar olma özelliğini de taşımaktadır (Aymutlu, 1992: 19). İlme merakı, birçok dil bilmesi, yaşamı boyunca gazalarda bulunmasının yanında, iyi bir mühendis ve siyasi deha olma gibi nitelikler de sultanın kişiliğinde yer tutar. Vefatına kadar otuz sene padişahlık yapmış ve bizzat kendisinin de katıldığı yirmi beş sefere çıkmıştır.

Devlet idaresinde sert kanunlar koyan Sultan, azim ve irade sahibi bir kişiydi. Farsçadan ve Rumcadan Arapçaya tercüme edilmiş felsefî eserleri okuyabilen ve bu meseleleri etrafındaki âlimler topluluğuyla da tartışabilecek bir donanıma sahipti. Çok yönlü kişiliğinin tezahürü olarak yaşamının birçok yönünde mücadelelere girdiğinden dostlar ve düşmanlar kazanmaktan da beri olmamıştır. Bu durumun bir tezahürü olarak yaşamı boyunca birçok kez suikast girişimlerine maruz kaldığı da bilinmektedir.

(Akpınar, 1993: 30-36). Ölümü hakkında da şüpheler mevcuttur. Âşık Paşazâde tarafından Fatih'e ait olduğu söylenen şu beyit Fatih'in ölümündeki şüphelere kaynaklık etmektedir:

Dedi niçün bana kıydı tabipler

Boyadılar ciğeri canı kana (Kayatekin, 2007: 51-59)

[Doktorlar bana niçin kıydılar, canımı ciğeri kana boyadılar.]

Yaşayışındaki ve vefatındaki sırlarla birlikte Sultan Fatih, asırlardır merak edilen bir kişilik olmuştur. Onun başarılı kişiliği şiirde de kendisini göstermektedir. Aşk, âşık-mâşuk, rakib, anasır-ı erbaa, sanat, musiki, özlem, hasret, dert, keder, vb divan edebiyatının belli başlı bütün kavramlarının Fatih'in şiirlerinde ustalıkla işlendiği görülmektedir. Ancak divanında işlenen bu konular arasında "dert"e ayrı bir parantez açmak gerekecektir. Çünkü büyük sultanın çok yönlü kişiliğinin yanı sıra, belki de Kızıl Elma rüyaları görmesi ve "Ya İstanbul beni alır ya ben İstanbul'u." sözünü söylemesi onda bulunan büyük bir derdin varlığının göstergesidir. Fatih, bu üstün kişiliğini, belki de bu büyük dertli olmasına borçludur.

Dert kelimesi sözlükte üzüntü, hastalık, ağrı, sorun, kaygı anlamlarına gelmektedir (Akalin, 2011: 508). Şiir dünyamızda ise endişe, nedâmet, hüsrân, hicrân, kâbus, hafakan, gam, cevr, gussa, teessüf, teessür, vehim, buhran, mâtem, gaile, melâl, ızdırap, ye's, efgân, mihnet, kahr, sitem, keder, tasa, kaygı, üzüntü, kasvet, inkisar, hüzn, elem, enduh, kudûret, sıkıntı, dilhûn, cefâ, belâ, düşvâr, âh, zahm, illet ve feryat gibi yakın anlamlı sözcüklerle birlikte ifade edilmiştir. Bütün bu dert içerikli kelimeler tarandığında Fatih divanında dert ve onun yakın anlamlılarının bulunduğu yüzün üstünde beyit olduğu görülür.

Dert, tasavvufta sevgiliden sevene geçen ve katlanılması güç yetmeyen hal olarak tanımlanır (Uludağ, 1995: 140). Ve bu tanıma göre iki farklı şekilde meydana gelir. Allah'a uzak olma, tutulması gereken emirleri tutmama, önemsememe şekliyle gelir ki bu, dünya ve ahiret felaketidir. Bunun yanında Hakk'ın emirlerine uyma ve tam teslimiyet içerisinde bulunma sonucunda adil yaratıcının kulunun daha yüksek mevkileri edinmesi için imtihan olarak gelir ki Allah'ın kuluna ihsan edeceği en büyük nimetlerindendir. Bu nimetin farkında olan kul daima derdinin artmasını talep eder.

Bütün hissiyatıyla derdi isteyen âşkın en büyük sorunu derdsiz kalmaktır. Dert yüce yaratıcıya duyulan hasret, aşk anlamına da gelir. Aşk yolunda canını hiçe sayan âşık, karşılığında tek muradı olan derde kavuşur ve ömrü boyunca adeta derdi ekip biçer, çoğaltmak ister. Ekip biçtiği bu dert ölçüsünde, herşeyin aslının var olacağı asıl alemde, asıl varlık olan Hakk'a yakınlık bulmayı düşünmektedir. Bu sebeple âşıklar çokca hazinelere sahip olsalar dahi hepsini verip dert ve bela satın alırlar. Belâ ancak seçilenlere gelir. Kul, kulluğu ölçüsünde derde sahip olur.

Derdin asıl kaynağı elest bezmidir. Yüce yaratıcının kullarına "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" suâlîne; kulların "Sen bizim rabbimizsin."³ deyişleri, aynı zamanda onlara gelecek belaları da kabullenişleri anlamına gelir. Kulların bu esnada aşk şarabı diye nitelendirilen ve kaynağı sıkıntı ve keder olan bir içeceği tattıkları da düşünülür.

Şairler sevgiliye elest bezminde âşık olduklarını bildirirler. Bu nedenle söz vermiş olan âşık, her koşulda sözünde durmayı gerektirecek bir hale sahip olabilir. Dert sahibi olan kişi en değerli varlığı olan dert ile bütünleşir. Ve de o derde layık olacak şekilde yaşamını devam ettirmeyi amaçlar. Bu nedenle türlü türlü derde uğramak için yaratıcının kendilerine can verdiğini düşünür. Başlarına gelebilecek her türlü

³ A'râf Sûresi/172-173

belaya verdikleri söz gereği hazırdırlar. Cihanı titreten Sultan Mehmet şiirde Avnî mahlasıyla bu konuda şöyle söyler:

Cevr-i dilber ta'n-ı düşmen sûz-ı fûrkat za'f-ı dil

Dürlü dürlü derd için yaratmış Allahum beni (G.76/2)

[Sevgilinin yaptığı eziyetler, düşmanın ayıplaması, ayrılığın acısı, gönlümün zayıflığı. Allah'ım beni türlü dertlere uğratmak için yaratmış.]⁴

Bu beytiyle şair, şiir diliyle dertlerini sıralamıştır. Dünya, zevk için yaratılmadığından (inananlar için) daima dertli olunan yerdir. Bu yüzden âşık daima dertlere maruz bırakılmıştır. Hadis-i Kudsi'de "Her kim ki beni sever ona bela veririm."⁵ buyurulmuştur. Sevgiliye kavuşmayı arzulayan âşık, belalara ve tehlikelere kendisini hazırlamalıdır. Burada her şeyi yaratan yaratıcının, âşığı dertler ve belalar için dünyaya gönderdiği anlaşılmaktadır. Hakk katında önemi büyük olan dua etme, isteme, tövbe etme eylemleri hep dertlerin, sıkıntıların neticesinde kullara nasip olur. Yine Hakk katında önemli bir yeri olan tevekkül etme veya gelen sıkıntılara sabretme de hep kişiye dertlerin gelmesi neticesindedir.

Dert kavramı, diğer ayet-i kerimeler ve hadis-i şeriflerde şu şekilde geçmektedir:

- Dünya, kimin daha güzel iş yapacağını belli olacağı bir bela, dert yeridir, ölüm ve hayat bu uğurda yaratılmıştır.⁶
- Allah'ın korku ve kıtlık vermesi mal, can ve mahsulleri eksiltmesi birer beladır.⁷
- Belalar, mihnetler, en çok Peygamberlere, sonra evliyaya, sonra bunlara benzeyenlere gelir.⁸
- Size gelen belalar, kabahatlerinizin cezasıdır.⁹
- Mükâfatın büyüklüğü belanın büyüklüğüne bağlıdır. Allah bir toplumu severek onları değişik belalarla imtihan eder. Kim razı olursa Allah'ın rızasını kazanır. Kim de kızar kırgınlık gösterirse Allah'ta o kimseye kızar.¹⁰
- Ağrı ve sancıların Resullullah'a şiddetli olduğu kadar kimseye şiddetli olduğunu görmedim.¹¹
- Mümin erkek ve mümin kadınların başına Allah'a kavuşacağı güne kadar ya kendisinde ya çocuğunda veya malında mutlaka sıkıntı gelmeye devam eder.¹²
- Allahü Teâlâ, onlara zulüm etmez. Onlar, kendi kendilerine zulüm edip, ağır cezaları hak ettiler.¹³

Dert kelimesi mihnet, sıkıntı, hastalık anlamlarında kullanılabildiği gibi amaç, gaye anlamlarına da gelebilmektedir. Bunun yanı sıra bir âşık için rakip çok ciddi bir dert unsuru oluşturur. Vuslat, dert manasına gelme de âşığın en büyük derdidir. Çilekeşlikte isim yapma arzusu da yine dert olarak sayılabilir. Sevgiliyi gam sarayına getirme de aslında bir arzu olduysa da, derttir. Bir sultan ise âşık, adaletli olma onun için en büyük dertlerden biridir. Bu adil hükümdarın diğer büyük bir derdi de şüphesiz ki İstanbul'dur. Bu hususta Osman Gazi'nin dörtlüğünü kendisine vasiyet ve dert olarak kabul etmiş olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerek:

⁴ Bu çalışmada Avnî Divanı'nın M. N. Doğan tarafından hazırlanan metni ve açıklamaları (Yelkenli Yayınları, İstanbul 2007) esas alınmıştır.
⁵ Râmûzu'l-Ehâdis, s.71, 983. hadis
⁶ Mülk Suresi / 2
⁷ Bakara Suresi/2
⁸ Râmûzu'l-Ehâdis, s.71, 983
⁹ Şûrâ Suresi/30
¹⁰ İbn Mâce, Fiten:23
¹¹ İbn Mâce, Cenaiz:11
¹² Müsned:7521
¹³ Âli İmran Sûresi/117

Ertuğrul Osman oğlusun

Oğuz Karahan neslisin

Hakk'ın bir kemter kulusun

İstanbul'u aç gülzar yap(Keskin, 2003: 3-4)

[Ertuğrul Osman oğlusun, Oğuz-Karahan neslindensin. Allah'ın aciz bir kulusun, İstanbul'u fethet ve gül bahçesi haline getir.]

a. Avnî Divânı'nda dertlerin sınıflandırılması

a.1. Aşk

Aşk, ona kendisini müptela edenler için adeta her şeyin etrafında dönüverdiği bir galaksidir. Dert kavramını bütünüyle kapsadığı gibi bu kavramın sınırları dışında da hükümdarlığı vardır. Her şeyin var oluş sebebi, aşk sırrının meydana çıkmasının istenmesidir. Elest bezminde her şeyin yaratıcısı olan Yaratıcının “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” sorusuna cevap olarak “Sen bizim rabbimizsin.”¹⁴ denmesinden dolayı içilen aşk şarabı, derdin de asıl kaynağıdır. Çünkü kulluk, dertli olmaktır. Dertli olmak da ancak ve ancak aşk kemendine bağlıdır.

a.1.1. Ayrılık derdi

Avnî'nin şiirlerinde kıyamete kadar ayrılık coğrafyasında dolaşan bir âşık görüntüsü göze çarpar. Gözlerinden kanlı yaşlar akıtan âşığın yakasını bir türlü bırakmayan ayrılık derdi; gam ve kederden başka ziyaretçisi olmayan evinde Avnî'yi misafir etmektedir. Âşık, her ne kadar özlem ve hevesle yansa da sevgilinin ona lutf eylediği gam ve kederle yaşamayı ve ayrılık yarasıyla mutlu olmayı seçmiştir. Her gece ayrılığın ateşiyle yanan gönül, o ateşin tesiriyle belki de bu yolda hiç kimsenin tanımayacağı veya anlayamayacağı hallere düşmüştür:

Zahm-ı hicrân şerhi çün mümkün degüldür dostum

Sîne-çâkinden haber virsün girîbânım saña(G.2/6)

[Ey dostum! Ayrılık yarasının şerhi mümkün değildir bu nedenle yaralı göğsüm sana paramparça olmuşluğunu göstereyim.]

Ağlasa 'âşık bela-yı hecr ile nâlân olup

Gözlerinden akan anuñ yaş yerine kan olup(G.4/1)

[Âşık, gözlerinden yaş yerine kan akıtarak ayrılık belasıyla ağlayıp inlesin]

Gam beyâbânına her gün eylese seyr ü sefer

Her gice mihnet-serây-i fûrkate mihmân olup(G.4/4)

[Âşık, gam çölüne her gün gidip gelse, her gece ayrılığın mihnet sarayında konaklasa...]

Âşıkâ dünyâ vü cân terk eylemek âsân olur

Lîk cânân terkini itmek gelüpdür cânagüç(G.6/3)

[Âşık olan için dünyayı ve canını terk etmek kolaydır ancak cananı terk etmek cana zor gelir.]

Tîr-i hecre sine dutmakdan budur maksadumuz

Yoluña baş oynamağa cânı bî-bâk eylerüz(G.27/4)

[Ayrılık okuna göğsümüzü tutmaktan maksadımız budur ki; yoluna feda olmak için korkusuzluk talimi yapmaktayız.]

Gözlerüm hâk-i der-i dildâr ile pür-nûrmış

Hâturum zahm-ı firâk-ı yâr ile mesrûrmış(G.33/1)

[Gözlerim sevgilinin kapısının toprağı ile nurlanmış, gönlüm yârin ayrılık yarasıyla sevinmiş (memnun olmuş)]

Çün gubâr-ı hecre teskin virmedi ne fâide

Gözlerüm yaşını dut kim Nîl ü Ceyhûn eyledüñ(G.38/5)

[Ey Sevgili! Ayrılığın tozunu yatıştırmadıktan sonra gözlerimin yaşını Nil ve Ceyhun eylesen ne fayda olur ki.]

‘Avnîyâ bir hâle irdüm derd-i hecr-i yârile

İbret alur niçeler hâl-i tebâhumdan benüm(G.51/5)

[Ey Avnî! Sevgiliden ayrı kalışın derdi ile öyle bir hale erdim ki, nice insanlar benim bu harap halime bakarak ibret alırlar.]

Şöyle tenhâdur bu mihnet-hâne-i hecr içre kim

Gussa vü gamdur gelen her gice ‘Avnîyanına(G.66/5)

[Ayrılığın sıkıntı ve eziyetlerle dolu evi öylesine tenhadır ki, her gece burada Avnî’nin yanına gam ve kederden başka hiçbir ziyaretçi uğramaz.]

Vuslatı şem‘ini çün yakmadı ol yâr gelüp

Fürkati nârına ‘Avnî yûri señ yan bugice(G.68/6)

[Ey Avnî! Mademki, o sevgili gelip de vuslatının mumunu yakmadı; o halde bu gece, var sen de onun ayrılığının ateşine yan!]

a.1.1.2. Vuslata erme isteği/derdi

Avnî, şiirde kullandığı âşık kimliğiyle sevgiliye kavuşmak için canını feda hazırdır. Ancak onun canının sevgili katında bir değeri olmadığı için bu isteği ve söylediği onca söz boşuna gitmektedir. O, her ne yaparsa yapsın, âşıkların dünyada zararda olmaları gerçeğinin dışına çıkamaz. Yaptığı onca fedakârlıkların, gayret ve çabaların, gönüller sultanı sevgili katında hiçbir değeri yoktur. Eğer kavuşmak muradı varsa, ilim ve amelî bırakıp şiirde de buyurduğu üzere fena yolunu seçmesi gerekir:

Señüñ vasluñ metâi cân degermiş

İşidürüz görenler şöyledirler(G.15/4)

[Ey sevgili! Görenlerden işitiyoruz ki; senin vuslatının metanı elde etmek, canı feda etmeye değermiş.]

Gözyaşın harcanmış vasluñ almadı

‘Avnî bu bâzârda mağbûndur(G.25/5)

[Ey sevgili! Avnî olanca gözyaşını harcadı ama bir türlü sana kavuşamadı. Bu pazarda zarara uğramış durumdadır.]

Visâl-i yâr dilerseñ fenâyî ol ‘Avnî

Ki bahs-i ‘ilm ü amel ser-be-ser olur tîrzîk(G.35/5)

[Ey Avnî! Sevgiliye kavuşmayı istiyorsan, fenâ yolunu seç. Çünkü hakikate ulaşmak için ilim ve amelden bahsetmek asılsız bir sözdür.]

Dürr-i visâl-i dilbere irmek ümîdine

Gözüm yaşı olursa n’ola bahr-ı bî-kerân(G.60/6)

[O sevgilinin vuslatı incisine ermek arzusu ile gözlerinden akan yaşlar uçsuz bucaksız bir denize dönse, bundan daha normal ne olabilirki?]

a.1.2. Aşk hastalığı/derdi

Avnî’nin şiirlerinde tespit edebildiğimiz hastalıklar, nedenleri ve çözümleri ile şu şekildedir:

Hastalıklar	Nedeni	Çözümü
Saçlardan ve dudaklardan ayrı kalma	Dünyaya geliş	Dünya hayatını verimli bir şekilde geçirip, asıl vatanı düşünmek
Saçlardan ayrılış dikenini	Ümitsizlik	Sevgili her ne kadar eziyet etsede öldürmeyişinin düşünülmesi
Aşk derdine tutulma isteği	Aşğın dertlere fazla maruz kalması sonucu derdi benimsemesi	Derdi daha da benimseyip fena yolunu tutma
Ayrılık	Dünyanın gerçek adı olması	Şifası dünyada bulunamamıştır
Kıskançlık	Rakipler	Rakibin ölmesi veya öldürülmesi
Baş ağrısı	Bir nefes de olsa dünyaya meyl etmek.	Bir tutam dünyayı terk isteği, fena bitkisi

Niş-i fûrkat ye’si nûş-ı vuslat ümmîdi müdâm

Zülf ile lâ’lûñ fırâkında yeter em sem baña(G.3/5)

[Ey sevgili! Saçlarından ve dudağından ayrı kalış hastalığında, saçlarından ayrılış dikeninin verdiği ümitsizlik benim için zehir; dudaklarına kavuşma ümidi ise panzehirdir.]

Dilberinden rahm eger olmazsa ol dil-hasteye

Kimseler derdine dermân idemez imkân olup(G.4/6)

[Eğer o gönlü yaralının sevgilisi, merhamet ve şefkat göstermezse, hiç kimse imkân bulup da onun derdine derman olamaz.]

‘İşk derdidür cihânda ‘âşîka maksûd olan

Vasl-ı dilberdür hemîn bu dâr-ı dünyâdan murâd(G.8/2)

[Âşık olanın cihanda tek arzusu, aşk derdine tutulmaktır. Zaten bu dünya evine gelmekten murat da, sevgilinin vuslatına ermek değil midir?]

Ten-i bî-câna müjeñ hançeri kim câna geçer

Haste-i 'ışka ecel şerbeti dermana geçer(G.10/1)

[Ey sevgili! Benim neredeyse ölmüş bedenime saplanan kirpiğinin hançeri bana can gibi gelir. Çünkü aşk öyle bir hastalıktır ki; ecel şerbeti, aşk hastasına ilaç yerine geçer.]

Gül-i dünyâda yokdur bûy-i rahat

Hemân 'Avnî irişür derd-i serler(G.15/7)

[Ey Avnî! Dünya dediğin şu gülün kokusundan hiç rahatlık ve huzur yoktur. Onu bir nefes koklayanlara hemen baş ağrıları yetiştirir.]

'İşk derdine şifâ olmaz ise Kânunda

Nûş-dârû-yı lebûñ anı da dermân eyler(G.16/3)

[Aşk derdinin şifası kanunda bile varsın bulunmasın. Senin dudağının panzehiri ona da derman olur.]

Âb-ı Kevserle hayât âbına kalmaz ihtiyâc

İrse ger lâ'lûñ tabîbi haste-dil dermânına(G.66/4)

[Ey sevgili! Eğer senin lâl dudaklarının tabibi, hasta gönüllerin dermanına koşsa, Kevser havuzunun suyu ile ölümsüzlük suyuna asla ihtiyaç kalmazdı.]

a.1.3. Rakip derdi

Rakip yüzünden ortaya çıkan dert; aşığın istemediği, kabullenemediği bir derttir. Kendisine yapılan her türlü haksızlığı veeziyetleri sineye çeken âşık gayrılara olan muhabbete asla katlanamaz. Rakip, âşığa göre yalancıdır, ikiyüzlüdür, bütün kötü sıfatları üzerinde taşıyandır. Bu yüzdendir ki şiirde it, murdar vb. kavramlarla birlikte anılmaktadır. Her daim âşıkla sevgili arasına girmek isteyen rakibi, sevgili de âşığa eziyet edebilmek düşüncesiyle göz önüne getirmekten geri durmaz. Tüm eziyetlere rağmen ümidini yitirmeyen âşık ise rakibin ölmesi gerektiği fikrindedir. Yoksa sevgili elden gidecektir. Bu durumu Avnî şöyle ifade etmektedir:

Gözlerüme cevri kasd itse rakibi gösterür

Zulm mu'tâdı degüldür pes gelür inşana güç(G.6/4)

[O sevgili bana eziyet etmek istese, gözlerimin önüne rakibi çıkartır. İnsan zulüm görmekten hoşlanmadığı için, doğrusu bu yaptığı zor geliyor.]

Beyti bozarsun rakibi anma şi'ründe sakın

'Avnî dilber vasfıdır çün şi'r ü inşâdan murâd(G.8/5)

[Ey Avnî! Şiir yazmaktan ve süslü söz söylemekten murat, sevgilinin güzelliklerini anlatmaktır. Sakın ola ki, şiirde rakibin adını anma. Yoksa beytini bozarsın.(Evini yıkarsın.)]

Görse ağyâr söger yüzüne 'âşık olana

Görün ol kâfiri kim dîn ile îmâna geçer(G.10/2)

[Rakip senin yüzüne âşık olanları gördüğünde, yüzlerine sövmeye başlıyor. Şu kâfire bakın ki, bir de utanmadan dîn ve iman sahibi diye geçiniyor.]

Kûy-i dilberde figânıma ider ta'n rakîb

Zâğ-ı nâ-sâzı görüñ mürğ-i hoş-elhâna geçer(G.10/4)

[Rakip, sevgilinin civarında ettiğim feryat ve figanlardan dolayı beni ayıplıyor. Hele şu kötü sesli kargaya bakın, nasıl da hoş ötüşlü bülbülü çekıştırıyor.]

Yâr içün ağyâr ile merdâne ceng itsem gerek

İt gibi murdâr rakîb ölmezse yâr elden gider(G.22/5)

[Sevgilim için rakiplerle kahramanca savaşmam gerekiyor. Çünkü murdar rakip, eğer köpek gibi ölmezse, sevgili elden uçup gidecek.]

Saçuñ sevdâsın itmekde gönül bir bûya kâni'dür

Benüm baht-ı siyâhumda rakîb aña damânî'dür(G.26/1)

[Ey sevgili! Gönüm senin saçının sevdasını çekerken, ondan gelecek küçücük bir güzel koku ile yetinmektedir. Ama benim kara bahtıma bak ki, rakip ona bile engel olmaktadır.]

Rakîb-i seg uludı âstân-ı yâra varaldan

Tenezzül eylemez 'âşıklara 'âlî-cenâb olmuş(G.31/4)

[O köpek rakip, sevgilinin eşiğine kapılanalı beri ululanmaya başladı. Şuna bakın, büyük adam olmuş da, âşıklara tenezzül etmiyor!]

a.1.4. Sevgilinin cevri

Avnî divanında en fazla yer alan dertlerden birisi de sevgilinin cevridir. Sevgilinin gül yanağını arzulayan âşık buradan ancak mihnet ve eziyet dikenini alabilmiştir. Vefa göstermeyen, sürekli kargaşa çıkaran sevgili âşığın gönlünü hüzne boğmuştur. Âşığın gözlerinden yaş yerine kan akıtmıştır. Sevgilinin mahallesi eziyet, cevri, sıkıntı vb. kelimelerle hatıra düşer. Bu mahalleyi en sık ziyaret edenler ise âşıklardır. Fakat âşıklar bu vatan parçasında adeta düşman olarak görülmüş, katli vacip sayılmıştır. Tüm tehlikelere rağmen sevgilinin ülkesinin sokaklarında gezinmeyi isteyen âşık, en sonunda akıllı girdiği sevgili mahallesinden, mecnun olarak çıkmıştır.

Bu melâhat bu letâfet kim nigârâ señde var

Her niçe âkil varursa kûyuña şeydâ gelür(G.17/6)

[Ey sevgili! Sende bu güzellik ve tatlılık varken, mahallene akıllı olarak gelenler Mecnun gibi çılgın bir halde geri dönerler.]

Gam beyâbânında şeydâ idüp ey Leylî-hırâm

Akl ü hûşumdan ayırduñ beni mecnûn eyledüñ(G.38/2)

[Ey Leylâ salınışlı sevgilim! Aşkınla beni gam çöllerinde çılgınca ağlatıp inlettin; aklımı başımdan alarak Mecnun gibi deli-divane ettin.]

Eyleme gönlin gözin cevri ile 'Avnî'nün harâb

Dürr [ü] gevherler virür bu bahr ile kanum saña(G.2/7)

[Ey sevgili! Avnî'nin gönlünü ve gözünü eziyetlerle harap etme! Çünkü bu ulu ırmak sana inciler; bu maden ocağı gibi kan dolu gönlüm ise lâl yakut mücevherleri vermektedir.]

Her zemân ‘âşıklara varmak der-i cânâna güç

‘Arz-ı hâl itmek gedâlar hazret-i sultâna güç(G.6/1)

[Sevgilinin kapısına her zaman yaklaşmak âşıklara çok zordur. Tıpkı dilencilerin ulu padişahların huzuruna çıkmalarının mümkün olmadığı gibi.]

Her kaçan seyr ide bâğa ol gül-i ra’nâ gelür

Na’ra-i bülbülle bâğuñ başına gavgâ gelür(G.17/1)

[O göz alıcı gül gibi güzel olan sevgili, ne zaman bağda dolaşmaya gelse, bülbüllerin narası yüzünden bağın üstünde bir kargaşalık, bir gürültü kopar.]

Dîde zahm-ı gamzeden pür-hûndur

Yaşı anuñçün anuñgül-gûndur(G.25/1)

[Gözüm, senin hışımlı yan bakışının sinemde açtığı yaralardan dolayı kanla dolmuştur. Bu sebeple, ondan akan yaşlar da gül gibi kıpkırmızıdır.]

Eger bülbül gibi her niçe feryâd ü figân itsem

Nasîbüm hâr-ı mihnetdür benüm ol gül-‘izârumdan(G.58/2)

[Bülbül gibi ne kadar feryat figan edersem edeyim; sevgilimin gül yanağından alacağım nasip, ancak mihnet ve eziyet dikenidir.]

a.1.5. Sevgili karşısında fakir olma hali/derdi

Âşıklık akıl dâhil her şeyini sevgilinin kapısında bırakanlara verilen sıfattır. Divan şiirinde âşığın canı dahi kendisine ait düşünülmemiştir. Canını dâhil her şeyini sevgiliye vermiş âşığın tabi ki malından, mülkünden bahsedilemez. Sevgili ise şan, şöret, mülk içerisinde gününü gün etmektedir. Bu varlığı onun etrafına yüksek bakışının nedenidir. Normal şartlarda olsa dahi sevgiliye yaklaşamayacağını düşünen âşık, fakirlik halinde bu işin ne denli zorlaştığının farkındadır. Fakir âşığın evi gam sarayı olarak ifade edilir. Bütün ömür sermayesi, sabrı ve sevgiliye olan arzusudur. Âşık, bu tür etkenlerle sevgiliyi gam sarayına getirmeyi hayal eder.

Görür kim bî-zer ü müflis gedâsen

Saña ‘Avnî niçe yâr ola yârûñ(G.43/7)

[Ey gönül! Sevgilinin sana ne diye dost olsun? Kim, huzuruna gelmiş beş parasız bir dilenciye bakar ki!]

Ne ola sabr ile şevk[in]den özge ‘Avnîñüñ

Kabûl eyle budur varı ger kesîr ü kalîl(G.49/5)

[Avnî’nin senin uğrunda harcamak için sabrından ve arzusundan başka nesi var? Az çok deme ondan bunları kabul et! Çünkü olanca varı budur.]

Gam-hâneñe getürimeyesün o dilberi

‘Avnî ne deñlü eyler iseñ hükmüñi revân(G.60/7)

[Ey Avnî! Bir padişah olarak hükmünü ne denli yürütürsen yürüt, o sevgiliyi gam sarayına getiremezsin.]

a.2. Tasavvufi dertler veya muratlar

Tasavvuf coğrafyasının toprağı derttir. Havasında mihnet bulutları dolaşır ve bu bulutlardan da belâ yağmurları yağar. Yağan belâ yağmurları bu sıkıntılı yolun yolcusunu hedefine vardırabilecek cevır rehberleridir. Bu rehberlere katlanılmazsa yol kaybedilir. Belalar da bu yüzden kişiyi terk eder. Tasavvuf yolunun asıl yolcusu, bu yolun cevır rehberine itaat eden değil, onu her şeyden çok sevebilendir. Her koşulda, sadık kalabilmek kulların en yüksek derecelere gelmesini sağlar ki, bu sebeple tasavvuf yolcusu belâ -daha büyük imtihanlar- ister. Yapılacak ilk iş ise dünya girdabından tasavvufun belâ toprağına ayak basıp, belalarla mutlu olmak olacaktır. Kendini bu şekilde eğiten sâlik daha sonra canını bu yolda feda edebilecek hale gelmelidir. Avnî divanında bu yolun izleri görülebilmektedir.

a.2.1. Tasavvufa yönelme murâdı/ dünya derdinin zorluğu

Âşıklar dünya tarlasında gamdan, mihnetten başka bir ürün elde edememişlerdir. Bu alçak dünya yerinde ne yaparlarsa yapsınlar bir türlü hak ettikleri karşılığı bulamamışlardır. Dünya sürekli onları kandırmış, her dönüşünde onları farklı oyunlara maruz bırakmıştır. Dünyanın işe yaramazlığını ve de alçaklığını gören âşık ise fena yolunu seçmiş, tasavvufa yönelmek istemiştir. Geçici dünya sıkıntısından sınıllanacak yer olarak tasavvufu görmüştür. Bu durum Avnî divanında şu şekilde yer bulmuştur:

Bu dünyâ-yı denî için niçe bir dest ü pâ urmak

Elüñe âstîn ü pâyuña mesken yeter dâmen (G.56/8)

[Şu değersiz dünya hayatı için daha ne kadar el ayak vurup hırsla çabalayacaksın? Elbisenin uzun kolu, elin için; elbisenin eteği de, ayağın için mesken olarak yeterli değil mi?]

Hâsılı çün mezra'-ı dünyânun oldu gam baña

Yıllar ile ağladı hâlüm görüp Âdem baña (G.3/1)

[Ben dünya tarlasından gamdan başka bir ürün elde edemediğim için, Hz. Âdem veya bütün insanlar benim bu halimi görerek yıllar yılı ağlayıp durdu.]

O mülke vü anuñ ehline iriş ey 'Avnî

Bu devr ehline bakma eger şerîf üvazî' (G.34/5)

[Ey Avnî! İster eşraftan, isterse aşağılık takımından olsun, bu devrin insanlarına aldırış etme de, o meyhaneye mülküne ve onun ehline ulaşmaya bak.]

a.2.2. Aşk derdiyle hoş olmak arzusu

Tasavvuf yolunda aşk derdi, gönlü mamur edebilecek kaliteli bir kalp ustası olarak görülür. Âşık, gözü kapalı bu ustaya kendini teslim eder. Belâ yağmurlarıyla kalbi yıkayan ve de dünya girdaplarını kalpten söküp atan usta, bu yolun sonunda aşığa eğer sabredebilirse gönül adı verilen yüce cevheri takdim eder. Bu öyle bir cevherdir ki; kemend-i îlâhiye bağlanmıştır. Bu îlahi kemende bağlanan âşık, vakit geçtikçe kendi varlığının önemsizliğini daha iyi kavrar, kendi varlığını görmez ve en sonunda yüce yaratıcının varlığı yanında kendi varlığını hiç olduğunu kavrar. Bu sebeple aşk derdiyle gönlü hoş olur.

Eger uşşâka derd ü mihnet ise 'ışkdan hâsil

Bi-hamdi'llâh ki vâfırdür bize 'ışkuñda hâsiller(G.11/2)

[Eğer aşk alışverişinde aşığın kazancı dert ve sıkıntı ise; Allah'a şükürler olsun ki, senin aşkının pazarında bizim kârımız oldukça fazladır.]

Dâm-ı mihnetten gönül mürği remîde olsa ger

Zülf şahbâzını sal kim ol zemân irer yeter (G.24/2)

[Ey sevgili! Gönülümün kuşu eğer senin kurduğun eziyet ve sıkıntı tuzağından korkarsa; zülfünün doğanına sal da, o saat ulaşsın ve onu kolayca yakalasın.]

Hâne-i dil kim harâb olmuş sanurdum ben anı

Ol cefâ mi'mârınuñ tarhı-y-ile ma'mûrmış (G.33/2)

[Gönül hanesini ben hep harap olmuş sanırdım; hâlbuki o cefa denen mimarın düzenlemesi ile mamur hale getirilmiş.]

Yap gönülümün harâbesin ey bânî-i cefâ

Bir gün ola harâba vara kâr [u] bâr-ı hüsn (57/4)

[Ey cefa ve eziyet mimarı sevgili! Gönülümü bu cefa ve eziyetlerle bir an önce harabelik yap. Korkarım ki, bir gün olur senin güzelliğin geçer de, bu cefa ve eziyet etme sanatının sonu gelebilir.]

a.2.3. Kendini aşk yolunda feda etme

Tasavvuf yolcusunun aşk yoluyla tanışıp dünyevî isteklerinden vazgeçişinin devamında aşk yolunda kendini feda etme isteği gelecektir. Kendini sevgili uğruna feda etmeye aşık denmez. Can bile sevgili için sevilir. Canını seven âşık, bu tek varlığını sevgilinin yüce kapısında feda etmek ister. Bir başka ifadeyle sevgilinin varlığının önemi yanında kendi varlığının bir anlamı yoktur. Bu sebeple kendi varlığı yoktur. Sevgilinin varlığında var olmak sevdasına düşmüştür. Bu durumu Avnî dîvanında şu beyitlerle görürüz:

'Avnîyâ cismün yanup küllî kül oldıysa eger

'İşk odın hıfz itmek için işbu hâkister yeter (G.24/5)

[Ey Avnî! Bedenin yanıp da tamamen kül olduysa üzülme; çünkü aşk ateşinin közünü muhafaza etmek için bundan daha iyi kül bulunmaz.]

Bugün mülk ü hazâyin her ne cem'ıyyet ki cem' itdüñ

Mey ü mahbûba sarf olmazsa 'Avnî cümle zâyî'dür (G.26/5)

[Ey Avnî! Bugün gerek mal, mülk, toprak ve gerekse hazineler dolusu mücevherlerden topladıklarının tamamını eğer şarap ve sevgili uğruna harcamazsan, cümlesi boşa gitmiş demektir.]

Gönül ol bî-vefâya sabr u 'ışkuñ

'İyân eyle ne kim var yoğ u varuñ (G.43/2)

[Ey benim gönülüm! O vefasız sevgiliye, varın-yoğun bütün servetin olan sabrını ve aşkını göster.]

Cevr içinde cân virmekdür murâdum çün benüm

Ey rakîb ol yâra gayri san'at irşâd eylegil (G.44/3)

[Benim muradım, zaten o sevgilinin uğrunda eziyet ve cefa içinde can vermektir. Ey rakip! Sen artık beni helak etmek için ona başka bir yol kullanmasını öğüt.]

Yâr cevri itmek ile nâm ü nişân buldı-y-ısa

Cevr çekmeklük ile biz de müsellemler olalım (G.54/4)

[O sevgili âşıklarına eziyet etmekle şan ve şöhret buldu ise; biz de eziyet çekmekle, çilekeşlikle isim yapalım.]

Benüm señ şâh-ı meh-rûya kul olmakiledür fahrüm

Gedâ-yı dilber olmak yeğ cihânun her safâsından(G.64/4)

[Ey sevgili! Benim bütün övücüm, sen ay yüzlü padişaha kul köle olmaktan ibarettir. Sevgilinin kölesi olmak, dünyanın bütün zevklerinden daha iyidir.]

Gönlümün lâ'lüne cân virmek olupdur hevesi

Hâk-i pâyuñdurur ancak gözümün mültemesi (G.72/1)

[Ey sevgili! Gönlümün yegâne hevesi senin lâl dudaklarına can vermektir. Gözümün vazgeçilmez arzusu ise, senin ayağının toprağını sürme edinmektir.]

a.3. İstanbul ve gaza derdi

“Kızıl Elma” kavramı cihan hâkimiyetinin sembolü olarak görülür. Sultan Fatih’in yaşamı boyunca giriştiği mücadeleler, gerçekleştirdiği fetihler ya da hayalini kurup fethetmeye fırsat bulamadığı kaleler onun bir yandan da “kızıl elma” hayaliyle dolu olduğunu akla getirir. Ülkesi ve milleti için çok önemli fetihleri gerçekleştiren Sultan Mehmet, bu fetihlerin en büyüğü olan İstanbul’un fethiyle Fatih unvanını almıştır. “İlâ-yı kelimetü’llah” uğrunda girilen fetih mücadeleleri ve de İslam’ı tüm cihanda hâkim kılma düşüncesi Osmanlı hükümdarlarının en büyük dertlerinden birisi olmuştur. Özellikle Hz. Muhammed’in (s.a.v), İstanbul hakkında söylediği rivayet edilen hadis-i şerifi Emeviler devrinden itibaren bütün islam devletlerinin ve de sultanların en önemli muradı ve derdi olmuştur. (Çakan, 1990: 152-163) Belki de bu müjde sebebiyle Avnî şiirinde İstanbul’u firdevs cennetlerinden de üstün görmektedir. Ancak sevgili uğrunda çok sevdiği İstanbul’un da bir kıymetinin olmadığını söyler:

Bağlamaz firdevse gönlünü Galâtâyı gören

Servi aılmaz anda ol serv-i dil-ârâyı gören (G.61/1)

[İçinde dolaşan huri gibi güzellerle Galata’yı gören kişi, Firdevs cennetine gönül bağlamaz. Orada o gönül süsleyen servi boylu sevgiliyi gören de cennetteki servi ağacının adını bile anmaz.]

a.4. Zahidler nedeniyle oluşan dertler

Divan şiirinde sürekli aşığı ayıplayan, gösteriş meraklısı ve içi-dışı birbirini tutmayan tip, zahit tipidir. Rakipten sonra aşığın en büyük düşmanı olarak sayılır. Zahit, aşığın gözünde dünya çamuruna batmıştır ve yaptığı tek iş de bu çamuru etrafına saçmaktır. Âşık ise dünya ile alışverişini en aza indirdiğinden üzerine atılan bu çamurlardan muhafaza olmuştur. Gönül hanesini sevgilinin cevri ile işler hale getirmek arzusunda olan âşık, zahidin kendini bilmezliği, halden anlamazlığı ve sevgili ile arasına girmek isteyişi nedeniyle de dert sahibi bir hale gelir. Bu durumu Avnî divanında şu beyitlerle örneklendirebiliriz:

Kesret-i meyden sudâ’ irüp namâza çıkmadı

Zâhid-i hod-bîn bu ‘özriyle meger ma’zûrmuş (G.33/4)

[Kendini beğenmiş zahit, o kadar çok şarap sözünü ağzına alarak içki aleyhine konuştu ki baş ağrısına tutulup namaza gelemedi. Galiba zahit bu özründe haklıymış.]

Halvetine bizi nâ-mahrem ider zâhidi gör

Duhter-i rezle varup biz dahi mahrem olalum (G.54/3)

[Şu zahide bakın; bizi üzüm kızının namahremi ilan edip yanına varmaktan alıkoyuyor! O halde biz de gidelim, onunla mahrem olalım.]

‘İşk-ı riyâyı terk idemez zâhidi görüñ

Şükr-i Hudâ ki ‘Avnî degül şerm-sâr-ı hüsn (G.57/6)

[Şu zahide bakın; riya ve gösteriş budalalığını bir türlü bırakamıyor! Allah’a şükür ki, Avnî’nin güzelliğe meyletme ve güzellere bakma hususunda utanç duyacak bir durumu yok.]

Yüzüñe ‘âşık olana münkir imiş dôtum

Zâhidüñ gönlinde yokdur nûr-ı îmân varise (G.67/5)

[Ey dost! Zahit senin yüzüne âşık olmayı ayıphyormuş. Galiba gönlünde iman ışığından eser kalmamış.]

a.5. Yoldaş/arkadaştan yoksun olma, dostlara hasret çekme

Evren sürekli bir değişim halindedir. Bu değişimde, sonradan gelenlerin daima bir önceki asra hasret çektiği görülür. Özellikle samimi bir dost bulmak en çok hasreti çekilen durumdur. Dünya dönüşü olmayan bir gidiş yeridir. Dünyada yaşayan kişi, sonunda ahiret yurduna göç eder. Dünya girdabı, dostlar gidince daha da çekilmez bir dert haline gelir. Burada tek teselli dünyada hiç kimsenin kalmayacak oluşudur. Bu nedenle biz bu derdi geçici olan dertler sınıfına dahil edebiliriz:

Melâl-i devri gönülünden refik-i mey giderür

Velî dirîğ ki yokdur bu devr içinde refik (G.35/2)

[Zamanın gönle verdiği hüznü içkinin yoldaşlığı giderir. Ama ne yazık ki bu devirde artık yoldaş ve arkadaş kalmamıştır.]

Âh min-azmatın bi-gayr-i iyâb

Âh min-hasretin alâ’l-ahbâb (Ş.80)

[Ah, dönüşü olmayan şu gidişten! Ah, dostlara hasret çekmekten!]

b.1. Adâlet derdi

Hükümdarları diğerlerinden ayıran, öne çıkartan, başarı sahibi yapan en önemli özelliklerden birisi adalettir. Bir sultanın âdil olmadan hüküm sürmesi, özellikle de devletin daimî olması düşünülemez. Dünya rahatı da ahiret rahatı da adalete olan düşkünlüğe bağlıdır. Sultan Fatih İstanbul’u fethettiğinde Ortodoks Hıristiyanlar, şehirde daha önceleri Katolik dünyasından gördükleri zulmü unutmadıklarından bunun yanında Fatih’in adaletini tescil eden ve tarihe ilginç bir anekdot olan şu sözleri söylemişlerdir:” *İstanbul’da Latin külahı görmektense Türk sarığı görmeyi tercih ederim.*” Lukas Notaras’a ait olan bu söz Fatih’in adalet derdinin olduğunun bir göstergesi değil midir? İşte bu dert ona şu beyitleri söyletmektedir:

Yok-durur zulme rızâmuz ‘adle biz mâ’llerüz

Gözlerüz Hakk’un rızâsın emrine ka’llerüz (G.82/5) (Baltacioğlu, 2003: 461)

[Zulme asla rızamız yoktur, biz adalete meyilli kişileriz. Hakkın emrine boyun eğmişiz ve onun rızasını gözleriz.]

Avnî-i 'adl-perverüz dâver-i dâd-güsterüz

Bu sözü ana söylerüz k'anlaya nükte-dân ola (Ünsel, 1946: 79)

[Adaletle düşkünüz, Allah'ın adaletini yayarız, bu sözü ona söyleriz ki anlasın nükte-dan olsun.]

Sonuç

Dert kelimesi ve yakın anlamlılarının bulunduğu yaklaşık yüz kırk iki beyit ve divanda yer alan diğer beyitler incelendiğinde, yüz sekiz beyitte aradığımız ölçütlerde derdin işlendiği tespit edilmiştir.

İlk sırada Aşk derdi işlenmektedir. Daha sonra sırasıyla tasavvufi dertler, İstanbul veya gaza derdi, zahitler sebebiyle var olan dertler, iyi bir dosttan eksik kalma derdi ve adalet derdi işlenmiştir.

Dert mihnet, sıkıntı anlamlarının yanında bir murat, istek ve amaç olarak da Avnî'nin şiirlerinde yer bulmuştur.

Bu dertleri, işlevleri ve Avnî'nin hayatında ortaya çıkardığı durumlar bakımından kendi arasında şu şekilde sınıflandırabiliriz:

- Olgunlaştırıcı bir unsur yani nimet olarak dertler: Sevgilinin cevri, aşk hastalığı.
- Yıpratıcı dertler ve dünyada gerçekleşemeyecek muratlar: Vuslat muradı, ayrılık.
- İstenmeyen, kabul görülemeyecek olan dertler: Rakip ve zahit.
- Devlet ve millet uğrunda oluşan dertler: Adalet, İstanbul ve Gaza derdi.
- Tasavvuf yolunda oluşan dertler ve muratlar: Kendini aşk yoluna feda etme, aşk derdiyle hoş olmak, tasavvufa yönelme isteği ve sevgili karşısında fakir olma.
- Şahsi dertler: İyi bir dosttan yoksun olma derdi.

Beyti bozarsun rakîbi anma şi'ründe sakın

'Avnî dilber vasfıdır çün şi'r ü inşâdan murâd (G.8/5)

[Şiir yazmanın söz söylemenin amacı sevgilinin güzelliklerini anlatmaktır. Sakın şiirinde râkibi anma, beyti bozarsın.]

Şiirde tek gaye sevgiliden bahsetmek olmalıdır. Bu düşünceden hareketle Fatih'in şiirlerinde tespit edilen dertlerin en büyük kaynağının aşk ve sevgili yüzünden oluşmuş dertler olduğu açıkça görülmektedir.

- Dert ve belalar, gerçek âşıkları sahtelerinden ayırır. Bu sebeple dert bela eziyet ve cefalar Avnî tarafından da çokça talep edilmiştir.
- İstanbul'un fethi ve genelde giriştiği onca gazaya bakarak, fetih ve gaza fikrinin de Fatih'in önemli dertleri arasında yer almış olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Akpınar, T. (1993). Fatih Sultan Mehmet'in Ölümündeki Esrar: Fatih Zehirlendi mi? *Tarih ve Toplum* (111), 30-36.

Aymutlu, A. (1992). *Fâtih ve Şiirleri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Baltacıoğlu, Ş. (2003). *Fâtih(Avnî) Divânı ve Tahlili Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çakan, İ. L. (1990). Fetih Hadisi ve Akşemseddin'in Fetihteki Yeri. *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri* (s. 152-163). Bolu: Akşemseddin Hazretleri Vakfı.
- Doğan, M. N. (2007). *Fatih Divanı ve Şerhi*. İstanbul: Yelkenli.
- Kabaklı, A. (1982). *Fatih Güldestesi*. İstanbul: Dergah.
- Kayatekin, T. U.-B. (2007). Fatih Sultan Mehmed'in Ölüm Nedeni Nedir? *Tarih Okulu Dergisi* , 51-59.
- Keskin, M. (2003). İstanbul'un fethinin 550. yıl dönümü münasebetiyle. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 3-4.
- Pala, İ. (1995). *Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Tatçı, M. (2015). *Yûnus Emre ile Aşk yolculuğu*. İstanbul: H.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dil Kurumu.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (1992). Belâ. S. Uludağ içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi 5.Cild* (s. 380). İstanbul: TDV.
- Uludağ, S. (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2006). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ünsel, K. E. (1946). *Fatih'in Şiirleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.